Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (druga izba)

z dnia 20 września 2017 r.*

Odesłanie prejudycjalne – Ochrona konsumentów – Dyrektywa 93/13/EWG – Nieuczciwe warunki w umowach konsumenckich – Artykuł 3 ust. 1 i art. 4 ust. 2 – Ocena nieuczciwego charakteru warunków umownych – Umowa kredytowa zawarta w walucie obcej – Ryzyko kursowe w całości obciążające konsumenta – Znacząca nierównowaga wynikających z umowy praw i obowiązków stron – Moment, w którym należy oceniać znaczącą nierównowagę – Warunki „wyrażone prostym i zrozumiałym językiem" – Poziom informacji, który musi zostać zapewniony przez bank

W sprawie C-186/16

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Curtea de Apel Oradea (sąd apelacyjny w Oradei, Rumunia) postanowieniem z dnia 3 marca 2016 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 1 kwietnia 2016 r., w postępowaniu:

Ruxandra Paula Andriciuc i in.

przeciwko

Banca Românească SA,

TRYBUNAŁ (druga izba),

w składzie: M. Ilešič, prezes izby, A. Prechal (sprawozdawca), A. Rosas, C. Toader i E. Jarašiūnas, sędziowie,

rzecznik generalny: N. Wahl,

sekretarz: L. Carrasco Marco, administrator,

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 9 lutego 2017 r.,

rozważywszy uwagi przedstawione:

– w imieniu Ruxandry Pauli Andriciuc i in. przez G. Pipereę, A. Dimitriu, L. Hagiu oraz C. Șuhan, avocați,

– w imieniu Banca Românească SA przez R. Radu Tureac, V. Rădoia oraz D. Nedeę, avocați,

– w imieniu rządu rumuńskiego przez R.H. Radu, L. Lițu, M. Chicu oraz E. Gane, działających w charakterze pełnomocników,

* Język postępowania: rumuński.

– w imieniu rządu polskiego przez B. Majczynę, działającego w charakterze pełnomocnika,

– w imieniu Komisji Europejskiej przez C. Gheorghiu, G. Goddin oraz D. Roussanova, działających w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 27 kwietnia 2017 r.,

wydaje następujący

Wyrok

1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 3 ust. 1 i art. 4 ust. 2 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. 1993, L 95, s. 29).

2 Wniosek ten złożono w ramach sporu pomiędzy Ruxandrą Paulą Andriciuc i 68 innymi osobami a Banca Românească SA (zwanym dalej „bankiem”) w przedmiocie podnoszonego nieuczciwego charakteru warunków zawartych w umowach kredytowych przewiadujących między innymi spłatę kredytu w tej samej walucie obcej co waluta, w której kredyt został udzielony.

Ramy prawne

Prawo Unii

3 Artykuł 1 dyrektywy 93/13 stanowi:

„1. Celem niniejszej dyrektywy jest zbliżenie przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich odnoszących się do nieuczciwych warunków umownych w umowach zawieranych pomiędzy sprzedawcą lub dostawcą [przedsiębiorcą] a konsumentem.

2. Warunki umowy odzwierciedlające [bezwzględnie] obowiązujące przepisy ustawowe lub wykonawcze oraz postanowienia lub zasady konwencji międzynarodowych, których stroną są państwa członkowskie lub Wspólnota, zwłaszcza w dziedzinie transportu, nie będą podlegały przepisom niniejszej dyrektywy”.

4 Zgodnie z art. 3 ust. 1 tej dyrektywy:

„1. Warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą być uznane za nieuczciwe, jeśli stoją w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta”.

5 Artykuł 4 wspomnianej dyrektywy ma następujące brzmienie:

„1. Nie naruszając przepisów art. 7, nieuczciwy charakter warunków umowy jest określany z uwzględnieniem rodzaju towarów lub usług, których umowa dotyczy, i z odniesieniem, w czasie wykonania [zawarcia] umowy, do wszelkich okoliczności związanych z wykonaniem [zawarciem] umowy oraz do [wszelkich] innych warunków tej umowy lub innej umowy, od której ta [umowa] jest zależna.

2. Ocena nieuczciwego charakteru warunków nie dotyczy ani określenia głównego przedmiotu umowy, ani relacji ceny i wynagrodzenia do dostarczonych w zamian towarów lub usług, o ile warunki te zostały wyrażone prostym i zrozumiałym językiem”.

6 Artykuł 5 tej dyrektywy stanowi:

„W przypadku umów, w których wszystkie lub niektóre z przedstawianych konsumentowi warunków wyrażone są na piśmie, warunki te muszą zawsze być sporządzone prostym i zrozumiałym językiem […]”.

Prawo rumuńskie

7 Artykuł 1578 Cod Civil (kodeksu cywilnego), w brzmieniu obowiązującym w momencie zawarcia umów rozpatrywanych w sporze w postępowaniu głównym, stanowił:

„Zobowiązanie wynikające z pożyczki jest zawsze ograniczone do tej samej kwoty cyfrowej wyrażonej w umowie.

Jeżeli wartość waluty zmniejszy się lub zwiększy przed upływem terminu płatności, dłużnik zobowiązany jest do zwrotu pożyczonej kwoty wyłącznie w walucie będącej w obiegu w chwili zapłaty”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

8 Z postanowienia odsyłającego wynika, że w latach 2007–2008 powodowie w postępowaniu głównym, którzy uzyskiwali wynagrodzenie w lejach rumuńskich (RON), zawarli z bankiem umowy kredytowe we frankach szwajcarskich (CHF) w celu nabycia nieruchomości, refinansowania innych kredytów lub zaspokojenia innych potrzeb osobistych.

9 Zgodnie z art. 1 ust. 2 każdej z rzeczonych umów powodowie w postępowaniu głównym byli zobowiązani spłacić raty kredytowe w tej samej walucie, w której zaciągnięte zostały kredyty, czyli we frankach szwajcarskich, wskutek czego ryzyko kursowe powodujące wzrost rat w wypadku obniżenia kursu wymiany lejów rumuńskich w stosunku do franków szwajcarskich pozostawało w pełni po ich stronie. Ponadto umowy te zawierały, odpowiednio, w art. 9 ust. 1 i w art. 10 ust. 3 pkt 9, dwa warunki pozwalające bankowi – po upływie terminu spłaty rat kredytowych lub w przypadku nieprzestrzegania przez kredytobiorcę obowiązków wynikających ze wspomnianych umów – obciążyć rachunek kredytobiorcy oraz, w razie potrzeby, dokonać wymiany wszystkich środków dostępnych na jego rachunku na walutę umowy według kursu wymiany stosowanego przez bank w dniu tej operacji. Zgodnie z tymi warunkami wszelkie różnice kursowe obciążały wyłącznie kredytobiorcę.

10 Zdaniem powodów w postępowaniu głównym bank był w stanie przewidzieć rozwój i wahania kursu wymiany franka szwajcarskiego. W tym względzie ryzyko kursowe zostało przedstawione w niepełny sposób, ponieważ w przeciwieństwie do innych walut obcych służących jako waluty referencyjne dla pożyczek, bank nie wyjaśnił, iż kurs franka szwajcarskiego ulegał znaczącym wahaniom w stosunku do leja rumuńskiego.

11 Bardziej ogólnie rzecz ujmując, prezentacji dokonano w zniekształcony sposób, uwypuklając korzyści produktu tego rodzaju i wykorzystaną walutę, jednocześnie zaniedbując ukazanie potencjalnego ryzyka i prawdopodobieństwa jego ziszczenia. W tym kontekście powodowie w postępowaniu głównym zarzucają, że nie informując ich w sposób przejrzysty o tych wahaniach, bank naruszył ciążące na nim obowiązki informowania, uprzedzenia i doradztwa, a także obowiązek sformułowania warunków umownych prostym i zrozumiałym językiem, aby każdy kredytobiorca mógł ocenić zakres obowiązków wynikających z zawartej przez siebie umowy.

12 Uznawszy, że warunki przewidujące zwrot kredytów we frankach szwajcarskich, ze względu na fakt nałożenia przez nie ryzyka kursowego na kredytobiorców, stanowiły nieuczciwe warunki umowne, powodowie w postępowaniu głównym wytoczyli do Tribunalul Bihor (sądu okręgowego w Bihorze, Rumunia) powództwo o stwierdzenie nieważności tych warunków i ustalenie przez bank nowego harmonogramu spłat, przewidującego przewalutowanie kredytów na leje rumuńskie według kursu wymiany obowiązującego w momencie zawarcia spornych w postępowaniu głównym umów kredytu.

13 Wyrokiem z dnia 30 kwietnia 2015 r. Tribunalul Bihor (sąd okręgowy w Bihorze) oddalił powództwo. Ów sąd uznał, że warunek umowny przewidujący spłatę kredytów w tej samej walucie, w której je zaciągnięto, nie był nieuczciwy, mimo że nie był negocjowany z kredytobiorcami.

14 Powodowie w postępowaniu głównym wnieśli odwołanie od tego orzeczenia do sądu odsyłającego. Podnoszą oni, że znaczną nierównowagę pomiędzy prawami i obowiązkami stron spowodował spadek wartości leja rumuńskiego w stosunku do franka szwajcarskiego, jaki nastąpił po zawarciu umów, i że Trybunał nigdy nie wypowiedział się w przedmiocie zagadnienia tego charakteru w orzeczeniach dotyczących interpretacji art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13, dotyczących „znaczącej nierównowagi".

15 Sąd odsyłający zauważa, że w niniejszej sprawie od momentu udzielenia pożyczek będących przedmiotem sporu w postępowaniu głównym kurs franka szwajcarskiego uległ znacznemu wzrostowi i że powodowie w postępowaniu głównym ponieśli skutki tego wzrostu. Zdaniem tego sądu konieczne jest więc ustalenie, czy w ramach obowiązku informacji, który spoczywał na banku w momencie zawierania umów kredytu, bank powinien był poinformować klientów o ewentualnym wzroście lub o spadku kursu franka szwajcarskiego w przyszłości i czy aby sporny w postępowaniu głównym warunek można uznać za wyrażony prostym i zrozumiałym językiem w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13, i czy bank powinien wskazywać również konsekwencje mogące mieć wpływ na cenę płaconą przez kredytobiorcę, takie jak ryzyko kursowe, które warunek ten mógł wywoływać.

16 Sąd odsyłający uważa więc, że konieczne jest udzielenie wyjaśnień w zakresie interpretacji art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13, przewidującego wyjątek od mechanizmu materialnej kontroli warunków umownych przewidzianego w ramach wdrożonego przez tę dyrektywę systemu ochrony konsumentów.

17 W tych okolicznościach Curtea de Apel Oradea (sąd apelacyjny w Oradei, Rumunia) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że znaczącą nierównowagę między prawami i obowiązkami stron wynikającymi z umowy należy oceniać ściśle w odniesieniu do chwili zawarcia umowy, czy też nierównowaga ta obejmuje również sytuację, w której w trakcie wykonywania umowy w sposób okresowy lub ciągły świadczenie konsumenta stało się nadmiernie uciążliwe w porównaniu z chwilą zawarcia umowy z powodu istotnych zmian kursu wymiany?

2) Czy wyrażenie warunku umownego prostym i zrozumiałym językiem w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 powinno oznaczać, że taki warunek umowny powinien przewidywać tylko powody jego ujęcia w umowie i jego mechanizm funkcjonowania, czy też powinien przewidywać wszystkie jego możliwe konsekwencje, w zależności od których może zmieniać się cena płacona przez konsumenta, takie jak ryzyko kursowe, i czy w świetle dyrektywy 93/13 można przyjąć, że spoczywający na banku obowiązek powiadomienia klienta w chwili przyznania kredytu dotyczy wyłącznie warunków kredytu, to znaczy odsetek, prowizji, gwarancji wymaganych od kredytobiorcy, a nie można objąć takim obowiązkiem ewentualnego wzrostu lub spadku wartości waluty zagranicznej?

3) Czy art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że wyrażenia »główny przedmiot umowy« i »relacja ceny i wynagrodzenia do dostarczonych w zamian towarów lub usług« obejmują warunek ujęty w umowie kredytowej zawartej w walucie zagranicznej między przedsiębiorcą i konsumentem, który nie był indywidualnie negocjowany i na mocy którego kredyt należy spłacić w tej samej walucie?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie dopuszczalności pytań prejudycjalnych

18 Bank kwestionuje dopuszczalność pytań prejudycjalnych. Aby orzec w przedmiocie sporu w postępowaniu głównym, sądowi odsyłającemu nie jest bowiem potrzebna interpretacja przepisów dyrektywy 93/13, a w każdym razie, jako że istnieje już orzecznictwo w tej dziedzinie, interpretacja omawianych przepisów prawa jest już jasna. Co więcej, pytania zostały sformułowane w taki sposób, że w rzeczywistości zmierzają one do uzyskania indywidualnego rozwiązania w celu konkretnego rozstrzygnięcia sprawy w postępowaniu głównym.

19 W tym względzie należy na wstępie przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału w ramach postępowania, o którym mowa w art. 267 TFUE, opartego na wyraźnym rozdziale zadań sądów krajowych i Trybunału, ustalenie i ocena stanu faktycznego sprawy stanowiącej przedmiot postępowania głównego oraz wykładnia i zastosowanie prawa krajowego należą wyłącznie do sądu krajowego. Tak samo jedynie do sądu krajowego, przed którym zawisł spór i na którym spoczywa odpowiedzialność za przyszły wyrok, należy – przy uwzględnieniu szczególnych okoliczności konkretnej sprawy – zarówno ocena niezbędności orzeczenia prejudycjalnego, jak i ocena znaczenia pytań, z którymi zwraca się on do Trybunału, dla wydania rozstrzygnięcia w sprawie. Zatem jeżeli pytania zadane przez sądy krajowe dotyczą wykładni przepisu prawa unijnego, Trybunał ma co do zasady obowiązek wydania orzeczenia (wyrok z dnia 26 stycznia 2017 r., Banco Primus, C-421/14, EU:C:2017:60, pkt 29 i przytoczone tam orzecznictwo).

20 W ramach mechanizmu współpracy pomiędzy Trybunałem i sądami krajowymi, który stanowi procedura ustanowiona w art. 267 TFUE, pytania prejudycjalne dotyczące wykładni prawa Unii korzystają z domniemania, iż mają one znaczenie dla sprawy. Trybunał może odmówić wydania orzeczenia w przedmiocie pytania prejudycjalnego zadanego przez sąd krajowy, w rozumieniu art. 267 TFUE, w szczególności tylko w razie niespełnienia wymogów dotyczących treści wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym uregulowanych w art. 94 regulaminu postępowania lub też gdy jest oczywiste, że wykładnia lub ocena ważności normy prawa Unii, o którą wnioskuje sąd krajowy, nie mają żadnego związku z okolicznościami lub przedmiotem sporu w postępowaniu głównym lub gdy problem jest natury hipotetycznej (wyrok z dnia 28 marca 2017 r., Rosneft, C-72/15, EU:C:2017:236, pkt 50 i przytoczone tam orzecznictwo).

21 W niniejszej sprawie, po pierwsze, wystarczy przypomnieć, że nawet w wypadku istnienia orzecznictwa Trybunału, w którym rozstrzygnięto rozpatrywaną kwestię prawną, sądy krajowe zachowują pełną swobodę zwrócenia się do Trybunału, jeśli uważają to za stosowne, a okoliczność, że przepisy, o których wykładnię wniesiono, były już interpretowane przez Trybunał, nie powoduje, by Trybunał nie był właściwy w kwestii wydania nowego orzeczenia (wyrok z dnia 17 lipca 2014 r., Torresi, C-58/13 i C-59/13, EU:C:2014:2088, pkt 32 i przytoczone tam orzecznictwo).

22 Po drugie, jakkolwiek jedynie sąd odsyłający może wypowiedzieć się na podstawie konkretnych okoliczności danego przypadku w przedmiocie kwalifikacji warunków, którym zarzucany jest nieuczciwy charakter, to wciąż Trybunał pozostaje właściwy do wyłonienia z przepisów dyrektywy 93/13, w tym wypadku z art. 3 ust. 1 i art. 4 ust. 2 tego aktu, kryteriów, które sąd krajowy może lub

musi zastosować przy badaniu warunków umownych z punktu widzenia tych przepisów (zob. podobnie wyroki: z dnia 21 marca 2013 r., RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, pkt 48; z dnia 23 kwietnia 2015 r., Van Hove, C-96/14, EU:C:2015:262, pkt 28).

23 Niniejszy wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym jest zatem dopuszczalny.

W przedmiocie pytania trzeciego

24 Poprzez swe trzecie pytanie, na które należy odpowiedzieć w pierwszej kolejności, sąd odsyłający stara się ustalić, czy art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że pojęcia „głównego przedmiotu umowy" i „relacji ceny i wynagrodzenia do dostarczonych w zamian towarów lub usług" w rozumieniu tego przepisu obejmują warunek ujęty w umowie kredytowej zawartej w walucie obcej między przedsiębiorcą i konsumentem, który nie był indywidualnie negocjowany, taki jak w postępowaniu głównym, na mocy którego to warunku kredyt należy spłacić w tej samej walucie.

25 Na wstępie należy przypomnieć, że okoliczność, iż sąd krajowy powołał się formalnie w pytaniu prejudycjalnym na określone przepisy prawa Unii, nie stoi na przeszkodzie temu, by Trybunał przekazał temu sądowi wszelkie wskazówki dotyczące wykładni, które mogą być pomocne w rozstrzygnięciu rozpatrywanej przez niego sprawy, niezależnie od tego, czy sąd krajowy powołał się na nie w treści pytań (wyroki: z dnia 10 września 2014 r., Kušionová, C-34/13, EU:C:2014:2189, pkt 71; a także z dnia 15 lutego 2017 r., W i V, C-499/15, EU:C:2017:118, pkt 45).

26 W niniejszej sprawie rząd rumuński i bank w uwagach na piśmie powołały się na możliwość, iż warunek rozpatrywany w postępowaniu głównym stanowi wyłącznie odzwierciedlenie zasady nominalizmu walutowego określonej w art. 1578 rumuńskiego kodeksu cywilnego, przez co zgodnie z art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 rzeczony warunek nie jest objęty zakresem stosowania owej dyrektywy.

27 W tym względzie należy przypomnieć, że art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 ustanawia wyłączenie z zakresu jej stosowania, obejmujące warunki umowy odzwierciedlające bezwzględnie obowiązujące przepisy ustawowe lub wykonawcze (wyroki: z dnia 10 września 2014 r., Kušionová, C-34/13, EU:C:2014:2189, pkt 76; a także podobnie z dnia 21 marca 2013 r., RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, pkt 25).

28 Trybunał orzekł już, że owo wyłączenie wymaga spełnienia dwóch przesłanek. Po pierwsze, warunek umowy powinien odzwierciedlać przepis ustawowy lub wykonawczy, a po drugie, przepis ten musi być bezwzględnie obowiązujący (wyrok z dnia 10 września 2014 r., Kušionová, C-34/13, EU:C:2014:2189, pkt 78).

29 Tak oto w celu ustalenia, czy warunek umowy jest wykluczony z zakresu stosowania dyrektywy 93/13, do sądu krajowego należy zbadanie, czy warunek ten odzwierciedla przepisy prawa krajowego mające zastosowanie między umawiającymi się stronami niezależnie od ich wyboru lub przepisy mające zastosowanie, gdy nie postanowiono inaczej, to znaczy z zastrzeżeniem, że nie dokonano w tym względzie żadnych innych uzgodnień między stronami (zob. podobnie wyroki: z dnia 21 marca 2013 r., RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, pkt 26; z dnia 10 września 2014 r., Kušionová, C-34/13, EU:C:2014:2189, pkt 79).

30 W niniejszej sprawie, jak zaznaczył rzecznik generalny w pkt 59 opinii, do sądu odsyłającego należy ocena, przy uwzględnieniu charakteru, ogólnej systematyki i postanowień rozpatrywanych umów kredytowych, a także ich kontekstu prawnego i faktycznego, czy warunek będący przedmiotem sporu w postępowaniu głównym, zgodnie z którym spłata kredytu powinna nastąpić w tej samej walucie, w której został on udzielony, odzwierciedla bezwzględnie obowiązujące krajowe przepisy ustawowe w rozumieniu art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13.

31 Dokonując owych niezbędnych ustaleń, sąd krajowy musi mieć na uwadze okoliczność, że w świetle w szczególności celu wskazanej dyrektywy, obejmującego ochronę konsumentów przed nieuczciwymi warunkami występującymi w umowach zawieranych przez konsumentów z przedsiębiorcami, wyjątek ustanowiony w art. 1 ust. 2 tej dyrektywy podlega ścisłej wykładni (zob. podobnie wyrok z dnia 10 września 2014 r., Kušionová, C-34/13, EU:C:2014:2189, pkt 77).

32 W wypadku gdyby sąd odsyłający stwierdził, że warunek rozpatrywany w postępowaniu głównym nie jest objęty rzeczonym wyjątkiem, sąd ów powinien wówczas zbadać, czy warunek ten wchodzi w zakres pojęć „głównego przedmiotu umowy" lub „relacji ceny i wynagrodzenia do dostarczonych w zamian towarów lub usług" w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13.

33 Chociaż prawdą jest, że przeprowadzenie owego badania należy, jak przypomniano w pkt 22 niniejszego wyroku, wyłącznie do sądu odsyłającego, to zadaniem Trybunału jest określenie kryteriów mających zastosowanie w ramach takiego badania.

34 W tym względzie Trybunał orzekł, że art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 ustanawia wyjątek od mechanizmu kontroli treści nieuczciwych warunków, przewidzianego w ramach systemu ochrony konsumentów ustanowionego w tej dyrektywie, z uwagi na co przepis ten powinien podlegać wykładni zawężającej (zob. podobnie wyroki: z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, pkt 42; a także z dnia 23 kwietnia 2015 r., Van Hove, C-96/14, EU:C:2015:262, pkt 31). Ponadto wyrażeniom „określenie głównego przedmiotu umowy" i „relacja ceny i wynagrodzenia do dostarczonych w zamian towarów lub usług" zawartym w art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy zwykle nadawać w całej Unii Europejskiej autonomiczną i jednolitą wykładnię, dokonaną z uwzględnieniem kontekstu tego przepisu i celu danego uregulowania (wyrok z dnia 26 lutego 2015 r., Matei, C-143/13, EU:C:2015:127, 50).

35 Jeśli chodzi o kategorię warunków umownych mieszczących się w pojęciu „głównego przedmiotu umowy" w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13, Trybunał orzekł, że należy uważać za nie te, które określają podstawowe świadczenia w ramach danej umowy i które z tego względu charakteryzują tę umowę (wyroki: z dnia 3 czerwca 2010 r., Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, C-484/08, EU:C:2010:309, pkt 34; z dnia 23 kwietnia 2015 r., Van Hove, C-96/14, EU:C:2015:262, pkt 33).

36 Natomiast warunki, które wykazują charakter posiłkowy względem warunków definiujących samą istotę stosunku umownego, nie mogą być objęte pojęciem „głównego przedmiotu umowy" w rozumieniu tego przepisu (wyroki: z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, pkt 50; z dnia 23 kwietnia 2015 r., Van Hove, C-96/14, EU:C:2015:262, pkt 33).

37 W niniejszej sprawie liczne informacje w aktach, jakimi dysponuje Trybunał, wydają się wskazywać, że warunek taki jak ten w postępowaniu głównym, włączony do umowy kredytowej zawartej w walucie obcej pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem bez uprzednich negocjacji indywidualnych, zgodnie z którym kredyt powinien zostać spłacony w tej samej walucie, wchodzi w zakres wyrażenia „główny przedmiot umowy" w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13.

38 W tym względzie należy zauważyć, że poprzez umowę kredytową kredytodawca zobowiązuje się głównie udostępnić kredytobiorcy określoną kwotę pieniężną, zaś kredytobiorca – głównie spłacać tę sumę w przewidzianych terminach, zasadniczo z odsetkami. Świadczenia podstawowe tej umowy odnoszą się zatem do kwoty pieniężnej, która musi być określona w stosunku do waluty wypłaty i określonej spłaty. W konsekwencji, jak podkreślił rzecznik generalny w pkt 46 i nast. opinii, okoliczność, że kredyt musi zostać spłacony w określonej walucie, nie ma związku z posiłkowym sposobem płatności, lecz związana jest z samym charakterem zobowiązania dłużnika, przez co stanowi podstawowy element umowy kredytowej.

39 Prawdą jest, że Trybunał orzekł w pkt 59 wyroku z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), że wyrażenie „określenie głównego przedmiotu umowy" obejmuje wprowadzony do zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem umowy kredytu denominowanego w walucie obcej warunek, który nie był przedmiotem indywidualnych negocjacji, zgodnie z którym to warunkiem do celów obliczenia rat kredytu stosowany jest kurs sprzedaży wspomnianej waluty, jedynie pod warunkiem, że zostanie ustalone, iż wspomniany warunek określa podstawowe świadczenie w ramach danej umowy, które jako takie charakteryzuje tę umowę, przy czym ustalenia tego powinien dokonać sąd odsyłający.

40 Niemniej jednak, jak zresztą przypomniał sąd odsyłający, podczas gdy w sprawie zakończonej wyrokiem z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), kredyty, mimo że były denominowane w walucie obcej, musiały zostać spłacone w walucie krajowej w zależności od kursu sprzedaży waluty obcej stosowanego przez instytucję bankową, w sprawie w postępowaniu głównym kredyty muszą zostać spłacone w tej samej walucie obcej co waluta, w której ich udzielono. Tymczasem, jak zaznaczył rzecznik generalny w pkt 51 opinii, umów o kredyt indeksowany w walutach obcych nie można zrównać z umowami o kredyt w walutach obcych, takimi jak umowy w sprawie w postępowaniu głównym.

41 W świetle ogółu powyższych rozważań na pytanie trzecie należy odpowiedzieć, że art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że pojęcie „głównego przedmiotu umowy" w rozumieniu tego przepisu obejmuje warunek umowny, taki jak ten rozpatrywany w postępowaniu głównym, ujęty w umowie o kredyt w walucie obcej, który nie był indywidualnie negocjowany i na mocy którego kredyt należy spłacić w tej samej walucie obcej co waluta, w której został on zaciągnięty, w wypadku gdy warunek ten określa podstawowe świadczenie charakteryzujące tę umowę. W konsekwencji warunku tego nie można uznać za nieuczciwy, o ile jest on wyrażony prostym i zrozumiałym językiem.

W przedmiocie pytania drugiego

42 Poprzez swe pytanie drugie sąd odsyłający stara się w istocie ustalić, czy art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że wymóg wyrażenia warunku umownego prostym i zrozumiałym językiem oznacza, że warunek umowy kredytowej, zgodnie z którym kredyt musi zostać spłacony w tej samej walucie obcej, w której został on zaciągnięty, powinien przewidywać tylko powody ujęcia go w umowie i mechanizm jego wykonania, czy też powinien przewidywać wszystkie jego możliwe konsekwencje, które może mieć dla ceny płaconej przez konsumenta, takie jak ryzyko kursowe, i czy w świetle owej dyrektywy można przyjąć, że spoczywający na instytucji bankowej obowiązek powiadomienia klienta w chwili przyznania kredytu dotyczy wyłącznie warunków kredytu, to znaczy odsetek, prowizji i gwarancji wymaganych od kredytobiorcy, a obowiązkiem takim nie można objąć ewentualnego wzrostu lub spadku wartości waluty obcej.

43 Tytułem wstępu należy przypomnieć, że Trybunał orzekł już, iż wymóg wyrażenia warunku prostym i zrozumiałym językiem ma zastosowanie nawet wówczas, gdy warunek objęty jest pojęciami „głównego przedmiotu umowy" lub „relacji ceny i wynagrodzenia do dostarczonych w zamian towarów lub usług" w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 (zob. podobnie wyrok z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, pkt 68). Warunki objęte tym przepisem nie podlegają bowiem ocenie ich nieuczciwego charakteru wyłącznie w przypadku, gdy właściwy sąd krajowy na podstawie badania indywidualnego uznaje, że zostały one sformułowane przez sprzedawcę lub dostawcę prostym i zrozumiałym językiem (wyrok z dnia 3 czerwca 2010 r., Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, C-484/08, EU:C:2010:309, pkt 32).

44 Co się tyczy wymogu przejrzystości warunków umownych wynikającego z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13, Trybunał podkreślił, że wymogu tego, przypomnianego również w art. 5 owej dyrektywy, nie można zawężać do zrozumiałości tych warunków pod względem formalnym i gramatycznym, lecz przeciwnie,

z uwagi na to, że ustanowiony przez wspomnianą dyrektywę system ochrony opiera się na założeniu, iż konsument jest stroną słabszą niż przedsiębiorca, między innymi ze względu na stopień poinformowania, ów wymóg wyrażenia warunków umownych prostym i zrozumiałym językiem i w konsekwencji przejrzystości musi podlegać wykładni rozszerzającej (zob. podobnie wyroki: z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, pkt 71, 72; a także z dnia 9 lipca 2015 r., Bucura, C-348/14, niepublikowany, EU:C:2015:447, pkt 52).

45 Wobec powyższego wymóg, aby warunek umowny był wyrażony prostym i zrozumiałym językiem, należy rozumieć w ten sposób, iż powinien być on rozumiany jako nakazujący także, by umowa przedstawiała w sposób przejrzysty konkretne działanie mechanizmu, do którego odnosi się ów warunek, a także, w zależności od przypadku, związek między tym mechanizmem a mechanizmem przewidzianym w innych warunkach, tak by konsument był w stanie oszacować, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, wypływające dla niego z tej umowy konsekwencje ekonomiczne (wyroki: z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, pkt 75; a także z dnia 23 kwietnia 2015 r., Van Hove, C-96/14, EU:C:2015:262, pkt 50).

46 Kwestia ta powinna zostać rozpatrzona przez sąd odsyłający w świetle całokształtu istotnych okoliczności faktycznych, do których zaliczają się formy reklamy i informacji stosowane przez kredytodawcę w procesie negocjacji umowy kredytu (zob. podobnie wyrok z dnia 26 lutego 2015 r., Matei, C-143/13, EU:C:2015:127, pkt 75).

47 Ściślej rzecz ujmując, do sądu krajowego należy ustalenie, z uwzględnieniem ogółu okoliczności zawarcia umowy, czy w rozpatrywanej sprawie konsumentowi podano wszystkie informacje mogące mieć wpływ na zakres jego obowiązków i pozwalające mu ocenić między innymi całkowity koszt kredytu. W ramach tej oceny decydującą rolę ma, po pierwsze, to, czy warunki umowne zostały wyrażone prostym i zrozumiałym językiem, w taki sposób, że umożliwiają przeciętnemu konsumentowi, czyli konsumentowi właściwie poinformowanemu oraz dostatecznie uważnemu i rozsądnemu, na ocenę tego kosztu, i po drugie, okoliczność związana z brakiem podania w umowie kredytu informacji uważanych w świetle charakteru towarów i usług będących jego przedmiotem za istotne (zob. podobnie wyrok z dnia 9 lipca 2015 r., Bucura, C-348/14, niepublikowany, EU:C:2015:447, pkt 66).

48 Ponadto, zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału, poinformowanie przed zawarciem umowy o warunkach umownych i skutkach owego zawarcia ma fundamentalne znaczenie dla konsumenta. To w szczególności na podstawie tej informacji konsument podejmuje decyzję, czy zamierza związać się warunkami sformułowanymi uprzednio przez przedsiębiorcę (wyroki: z dnia 21 marca 2013 r., RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, pkt 44; a także z dnia 21 grudnia 2016 r., Gutiérrez Naranjo i in., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, pkt 50).

49 W niniejszej sprawie, jeżeli chodzi o kredyty w walutach takie te jak w postępowaniu głównym, należy podkreślić, że jak przypomniała Europejska Rada ds. Ryzyka Systemowego w zaleceniu ERRS/2011/1 z dnia 21 września 2011 r. dotyczącym kredytów w walutach obcych (Dz.U. 2011, C 342, s. 1), instytucje finansowe muszą zapewniać kredytobiorcom informacje wystarczające do podejmowania przez kredytobiorców świadomych i rozważnych decyzji oraz powinny wyjaśniać co najmniej, jak na wysokość raty kredytu wpłynęłyby silna deprecjacja środka płatniczego państwa członkowskiego, w którym kredytobiorca ma miejsce zamieszkania lub siedzibę, i wzrost zagranicznej stopy procentowej (Zalecenie A – Świadomość ryzyka wśród kredytobiorców, pkt 1).

50 Jak zaznaczył rzecznik generalny w pkt 66 i 67 opinii, po pierwsze, kredytobiorca musi zostać jasno poinformowany, że podpisując umowę kredytu w obcej walucie, ponosi pewne ryzyko kursowe, które z ekonomicznego punktu widzenia może okazać się dla niego trudne do udźwignięcia w przypadku dewaluacji waluty, w której otrzymuje wynagrodzenie. Po drugie, przedsiębiorca, w niniejszym przypadku bank, musi przedstawić ewentualne wahania kursów wymiany i ryzyko wiążące się z zaciągnięciem kredytu w walucie obcej, zwłaszcza w przypadku, gdy konsument będący

kredytobiorcą nie uzyskuje dochodów w tej walucie. Do sądu odsyłającego należy zatem ustalenie, czy przedsiębiorca przedstawił zainteresowanym konsumentom wszelkie istotne informacje pozwalające im ocenić, jakie konsekwencje ekonomiczne ma dla ich zobowiązań finansowych warunek taki jak ów rozpatrywany w postępowaniu głównym.

51 W świetle powyższego na pytanie drugie należy odpowiedzieć, że art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że wymóg wyrażenia warunku umownego prostym i zrozumiałym językiem oznacza, że w wypadku umów kredytowych instytucje finansowe muszą zapewnić kredytobiorcom informacje wystarczające do podjęcia przez nich świadomych i rozważnych decyzji. W tym względzie wymóg ów oznacza, że warunek dotyczący spłaty kredytu w tej samej walucie obcej co waluta, w której kredyt został zaciągnięty, musi zostać zrozumiany przez konsumenta zarówno w aspekcie formalnym i gramatycznym, jak i w odniesieniu do jego konkretnego zakresu, tak aby właściwie poinformowany oraz dostatecznie uważny i rozsądny przeciętny konsument mógł nie tylko dowiedzieć się o możliwości wzrostu lub spadku wartości waluty obcej, w której kredyt został zaciągnięty, ale również oszacować – potencjalnie istotne – konsekwencje ekonomiczne takiego warunku dla swoich zobowiązań finansowych. Do sądu krajowego należy dokonanie niezbędnych ustaleń w tym zakresie.

W przedmiocie pytania pierwszego

52 Poprzez swe pierwsze pytanie, na które należy odpowiedzieć w ostatniej kolejności, sąd odsyłający stara się w istocie ustalić, czy spowodowaną przez nieuczciwy warunek umowny znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron w rozumieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy badać jedynie w odniesieniu do momentu zawarcia tej umowy.

53 W tym względzie Trybunał orzekł już, że w celu oceny, czy warunek umowny należy uważać za nieuczciwy, sąd krajowy musi uwzględnić, jak wskazuje art. 4 dyrektywy 93/13, rodzaj towarów lub usług, których umowa dotyczy, odnosząc się, „w czasie wykonania [zawarcia] umowy", do wszelkich okoliczności związanych z zawarciem umowy (zob. podobnie wyrok z dnia 9 lipca 2015 r., Bucura, C-348/14, niepublikowany, EU:C:2015:447, pkt 48 i przytoczone tam orzecznictwo).

54 Z powyższego wynika, jak zaznaczył rzecznik generalny w pkt 78, 80 i 82 opinii, że ocenę nieuczciwego charakteru warunków umowy należy przeprowadzać w odniesieniu do chwili zawarcia danej umowy z uwzględnieniem wszystkich okoliczności, o których przedsiębiorca mógł wiedzieć przy zawieraniu umowy i które mogły wpływać na jej późniejsze wykonanie, gdyż warunek umowny może wprowadzać między stronami nierównowagę pojawiającą się dopiero w czasie wykonywania umowy.

55 W niniejszej sprawie z postanowienia odsyłającego wynika, że rozpatrywany w postępowaniu głównym warunek umieszczony w umowach o kredyt w obcej walucie przewiduje, że raty kredytu należy spłacać w tej samej walucie. Warunek ten nakłada więc na konsumenta ryzyko kursowe w wypadku spadku wartości waluty krajowej w stosunku do owej waluty.

56 W tym względzie do sądu odsyłającego należy ocena, w świetle ogółu okoliczności faktycznych sprawy w postępowaniu głównym i z uwzględnieniem między innymi fachowej wiedzy przedsiębiorcy, w tym przypadku banku, w zakresie ewentualnych wahań kursów wymiany i ryzyka wiążącego się z zaciągnięciem kredytu w walucie obcej, po pierwsze, możliwego niedochowania wymogu dobrej wiary, i po drugie, ewentualnego istnienia znaczącej nierównowagi w rozumieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13.

57 Aby bowiem ustalić, czy warunek taki jak ów rozpatrywany w sprawie w postępowaniu głównym powoduje, stojąc w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta, sąd krajowy musi sprawdzić, czy

przedsiębiorca traktujący konsumenta w sposób sprawiedliwy i słuszny mógłby racjonalnie spodziewać się, iż konsument ten przyjąłby taki warunek w drodze negocjacji indywidualnych (zob. podobnie wyrok z dnia 14 marca 2013 r., Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164, pkt 68, 69).

58 W świetle powyższego na pytanie pierwsze należy odpowiedzieć, że art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że oceny nieuczciwego charakteru warunku umownego należy dokonywać w odniesieniu do momentu zawarcia danej umowy, z uwzględnieniem ogółu okoliczności, które mogły być znane przedsiębiorcy w owym momencie i mogły mieć wpływ na późniejsze wykonanie tej umowy. Do sądu odsyłającego należy ocena istnienia ewentualnej nierównowagi w rozumieniu rzeczonego przepisu, której to oceny należy dokonać w świetle ogółu okoliczności faktycznych sprawy w postępowaniu głównym i z uwzględnieniem między innymi fachowej wiedzy przedsiębiorcy, w tym przypadku banku, w zakresie ewentualnych wahań kursów wymiany i ryzyka wiążących się z zaciągnięciem kredytu w walucie obcej.

W przedmiocie kosztów

59 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (druga izba) orzeka, co następuje:

1) **Artykuł 4 ust. 2 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich należy interpretować w ten sposób, że pojęcie „głównego przedmiotu umowy” w rozumieniu tego przepisu obejmuje warunek umowny, taki jak ten rozpatrywany w postępowaniu głównym, ujęty w umowie o kredyt w walucie obcej, który nie był indywidualnie negocjowany i na mocy którego kredyt należy spłacić w tej samej walucie obcej co waluta, w której został on zaciągnięty, w wypadku gdy warunek ten określa podstawowe świadczenie charakteryzujące tę umowę. W konsekwencji warunku tego nie można uznać za nieuczciwy, o ile jest on wyrażony prostym i zrozumiałym językiem.**

2) **Artykuł 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że wymóg wyrażenia warunku umownego prostym i zrozumiałym językiem oznacza, że w wypadku umów kredytowych instytucje finansowe muszą zapewnić kredytobiorcom informacje wystarczające do podjęcia przez nich świadomych i rozważnych decyzji. W tym względzie wymóg ów oznacza, że warunek dotyczący spłaty kredytu w tej samej walucie obcej co waluta, w której kredyt został zaciągnięty, musi zostać zrozumiany przez konsumenta zarówno w aspekcie formalnym i gramatycznym, jak i w odniesieniu do jego konkretnego zakresu, tak aby właściwie poinformowany oraz dostatecznie uważny i rozsądny przeciętny konsument mógł nie tylko dowiedzieć się o możliwości wzrostu lub spadku wartości waluty obcej, w której kredyt został zaciągnięty, ale również oszacować – potencjalnie istotne – konsekwencje ekonomiczne takiego warunku dla swoich zobowiązań finansowych. Do sądu krajowego należy dokonanie niezbędnych ustaleń w tym zakresie.**

3) **Artykuł 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że oceny nieuczciwego charakteru warunku umownego należy dokonywać w odniesieniu do momentu zawarcia danej umowy, z uwzględnieniem ogółu okoliczności, które mogły być znane przedsiębiorcy w owym momencie i mogły mieć wpływ na późniejsze jej wykonanie. Do sądu odsyłającego należy ocena istnienia ewentualnej nierównowagi w rozumieniu rzeczonego przepisu, której to oceny należy dokonać w świetle ogółu okoliczności faktycznych sprawy w postępowaniu**

głównym i z uwzględnieniem między innymi fachowej wiedzy przedsiębiorcy, w tym przypadku banku, w zakresie ewentualnych wahań kursów wymiany i ryzyka wiążących się z zaciągnięciem kredytu w walucie obcej.

Podpisy